

היתרים משום הפסד: השקאה

- א. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב: ג.
תנן: "משקין בית השלחין במועד ובשביעית." בשלמא מועד [האיסור] משום טירחא הוא, ובמקום פסידא שרו רבנן, אלא בשביעית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי?
• אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא...
• רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא, דכתיב "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו'". מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא דאהני תולדות מיחייב [מדאורייתא], אאחרנייתא לא מיחייב.
○ ולא? והתניא: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר", אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור ולכיסוח? תלמוד לומר: 'שדך לא' 'כרמך לא', לא [כלומר "אסור"] כל מלאכה שבשדך, ולא כל מלאכה שבכרמך... יכול לא יקשקש תחת הזיתים, ולא יעדר תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות לגפנים? תלמוד לומר: 'שדך לא תזרע' - זריעה בכלל היתה, ולמה יצתה? להקיש אליה, לומר לך מה זריעה מיוחדת [שהיא] עבודה שבשדה ושבכרם, אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם!
○ [אסור] מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

ב. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א

ח: משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר, וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן, אבל לא ישקו את כל השדה, ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן, וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו.
ט: ועושין עוגיות לגפנים, ועושין את אמת המים כתחלה וממלאין את הנקעים מים.
י: ומפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו.

ג. חזון איש שביעית יז: כ

ותימה, דהלא בבבלייתא מ"ק ג. עיקרי הלכות קתני, מה אסור ומה מותר, אבל במקום פסידא הלא שרינן תולדות האסורות, וא"כ עשיית עוגיות ונקעים מים מותר שאינה עבודה שבשדה ושבכרם [ונקעים מים היינו לצורך השקאה, דאי תחת הגפנים והזיתים היא עבודה גמורה] וכן אמת המים, ולא משום פסידא! ואפשר דטעם הר"מ קאי ארישא דמותר להשקות - אבל רהיטת הדברים לא משמע כן.

ד. חזון איש שביעית טז: ד

ודין בית השלחין נראה דמשתנה לפי מין הנזרע ולפי זמנו בתקופות השנה, וכל שנפסד במניעת ההשקאה הוי בכלל בית השלחין.

ה. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ו עמוד ב

משנה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה...
גמרא. אמר רב יהודה: אם היתה שדה מטוננת - מותר.

היתרים משום הפסד: שאר מלאכות דרבנן

ו. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ב

מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה וכן בבית השלחין מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ראש השנה רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית:

ז. ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ב

וכל הנך מלאכות דשרינא הכא עד ראש השנה, אף על פי שיש בהן שאינן לצורך ששית לא גזור בתוספת משום דאפ"ל בשביעית עצמה לא אסורין מדאורייתא, כדאמרינן בריש מו"ק (ג א) דאבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא. ואפילו בשביעית עצמה במקום פסידא כגון להשקות בית השלחין משמע התם דשרי...
ח. ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ד

מזהמין - כשיש מכה לאילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות. ומיהו זיהום דהכא צריך לומר דמחזק את האילן ומשביחו, ומשמע עד ר"ה אין בשביעית לא. ובמסכת ע"ג פרק ר' ישמעאל (נ ב) תניא "ומתליעין ומזהמין בשביעית", ומשני התם תרי זיהומי הוו, חד אוקמי אילנא ושרי וחד אברויי אילנא ואסור.

ט. חזון איש שביעית כ:ה

בסי' י"ח סק"ד כתבנו מל' הר"מ פ"א ה"י דלא אמרו חכמים בכולל דבמקום פסידא שרינן מלאכת שביעית בזה"ז או בתולדות, אלא מנו חכמים מה שהתירו והן מהדברים הכוללים את הרבים. אבל לא הותר ליחיד במאורע פרטי, וגם בדברים המצויים לרבים לא הכל התירו שהרי אסרו לעשן שימות התולעת ולא יסוך לזהם שלא יאכל העוף, כדאיתא בר"מ פ"א ה"ה.

י. שו"ת מב"ט חלק ב סימן סד

ולא שני לן בין פסידא רבה לפסידא זוטא דכל מה שיפסד אם לא ישקנו הוי פסידא דהא לא חלקו בין פסידת ירקות דהוי דבר מועט לפסידת אילנות דהוי הפסד מרובה דכיון דיפסד הכל אם לא ישקנו לא מפלגינן ביניהו.

יא. חידושי הר"ן מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

מה זריעה מיוחדת וכו' פ"י והנך מלאכות דלעיל חשובות הן ודי להן פעם אחת בשנה, דומיא דזריעה ונטיעה, אבל קשקוש והשקאה דצריכות תדיר תדיר לא מקרי עבודה חשובה ומותר לעשותן.

יב. חידושי הר"ן מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

רבא אמר אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא דהיינו זריעה וקצירה בשדה לבן, זמירה ובצירה בכרם, אבל תולדות, כגון השקאה הגן ודכותה, לא אסר רחמנא, ורבנן גזור אתולדות ושרו להו במקום פסידא.

יג. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

ופרקין מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וא"ת והלא מנכש ומשקה כי הדדי נינהו והכא אסר לנכש אפי' מדרבנן והיכי שרינן במתני' השקאה, יש מתרצים דברייתא בבית הבעל מיירי, ולא נהירא, והנכון דניכוש טירחא רבה וכהשקאה דקילון דמיא.

יד. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא. פ"י ורבנן הוא דגזור, ומשום פסידא הוא דשרו השקאה ודכותה.

טו. חזון איש, שביעית כא:יז

והנה הנ"י ג"כ כתב דדוקא השקאה שריא דאינה מלאכה חשובה, וכמש"כ סי' י"ז סק"ך, אבל מדברי הר"מ משמע דזה שהתירו השקאה הוא משום פסידא ובשאר מלאכות אין פסידא... וכן דברי הר"ש פ"ב מ"ב...

טז. חזון איש, שביעית כא:יז

וכיון שהוא תרי דרבנן נראה דנקטינן להקל בפלוגתא דרבנותא.

היתרים משום הפסד: גדרים

יז. חזון איש, שביעית כא:יז

צריך לשקול כל עבודה ועבודה אם יש בזה חשש שימות העץ, וכל שאינו אלא הרווחה אסור. ואם אפשר להסתפק בפעם אחת אסור לעשות שתי פעמים, וכן חייבין לזבל ולנכש קודם ר"ה תשי"ב שלא יצטרכו לזבל ולנכש בשביעית, ואף אם לא יספיק לכל השנה, כל מאי דאפשר למעוטי חייב למעט. וכן מה שאפשר לאחר עד אחר ר"ה תשי"ג חייב לאחר ואסור בשביעית.

יח. חזון איש, שביעית טז:ד

למדנו ממשנתנו (ב"י) דאורז בכל מקום כבית השלחין דנפסד בלא השקאה, ונראה דאינו נפסד לגמרי כשאר תבואת בית השלחין ממש אלא שחכמים הכריעו דשיעור שהוא מפסיד מקרי פסידא.

יט. חזון איש, שביעית כא:יז

ולכן במקום הפסד שימות כל עץ [או שיפסדו כל הפירות] יש לסמוך להקל בכל אלו.

כ. חזון איש, שביעית יח:ד

ואין לנו אלא דברים הכוללים את הרבים, אבל מאורע של יחיד לא התירו במקום פסידא, וכמש"כ הר"מ פ"א ה"י, "ומפני מה התירו כל אלה כו"ו ומשמע דמשום הפסד פרטי לא התירו, ואינו כחול המועד דאם היה מותר במקום הפסד לא שייך לשאול "מפני מה התירו" ולהשיב שיתקלקל הכל.

כא. חזון איש, שביעית טז:יד

וספק שיאבד הוי כדבר האבוד ודאי, כיון דשקדו לחוס על ממונן של ישראל. והרי מצות השבת אבדה על זה שעומד במקום התורף ואין קיומו מובטח.

כב. חזון איש, שביעית כא:יז

ודין הפועל כדין בעה"ב, וכל שמותר לבעה"ב מפני ההפסד מותר גם לפועל לעשות אצל בעה"ב, וכל העבודה האסורה אסור לפועל לעשות. והעבירה על העובד, וגם בעה"ב עובר בשביית שדהו.

היתרים משום הפסד: למה?

כג. משנה מסכת נגעים פרק יב:ה

וצוה הכהן ופנו את הבית - ואפילו חבילי עצים ואפילו חבילי קנים דברי רבי יהודה. ר"ש אומר עסק הוא לפניו?! [כלו], לזה צריך קרא? אלא:] אמר רבי מאיר וכי מה מטמא לו? אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילין והן טהורים. על מה חסה התורה? על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו [כלי חרס המוציא טיפין]. אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי ק"ו על ממונו החביב! אם כך על ממונו ק"ו על נפש בניו ובנותיו! אם כך על של רשע ק"ו על של צדיק!

כד. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף עו עמוד ב

תנו רבנן: "סולת ואפית אותה" - מלמד שנקחת סולת, ומנין שאפילו חיטין? תלמוד לומר: ולקחת, מ"מ. יכול אף בשאר מנחות כן? תלמוד לומר: אותה, מפני החיסחון. מאי מפני החיסחון? אמר רבי אלעזר: התורה חסה על ממונן של ישראל. היכא רמיזא? דכתיב: והשקית את העדה ואת בעירם.

כה. שו"ת בית הלוי חלק ג סימן א:י

ולא התירו להשקות רק בית השלחין משום שאם לא ישקוה תתקלקל כל השדה, וז"ל הרמב"ם "משקין בית השלחין כו' ומפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה והואיל, ואיסור הדברים האלה מדבריהם לא גזרו על אלו, אבל מה שיהיה לבעל השדה מניעת ריוח וחוסר פרנסה לא התירו, דהרי זהו עיקר החילוק שבין בית השלחין שהוא פסידא התירו, ובית הבעל דליכא פסידא רק מניעת ריוח אסור להשקות, וכמבואר כל זה להדי' בגמרא ריש מו"ק.

ועוד דלא נמצא בשום מקום שיאמרו דמותר משום הפסד מרובה רק היכא דההפסד בא מצד סיבה אחרת [חוץ מן המצוה עצמה], וכמו בית השלחין דהשדה תתקלקל, וקלקולה של השדה לא נצטוונו עלי' ואינו מעצם המצוה. אבל מה שיהיה מניעת הריוח עי"ז שימנע מזרוע שדיהו, הרי זהו עצם המצוה שנצטווה שלא לזרוע, וכל המונע מזרוע הוא מניעת הריוח, האיך נתיר לו כיון דזהו בעצם האיסור? וכי מי שאין לו עסק אחר רק שיהיה סרסר בהלואה בריבית נתיר לו לכל הפחות אבק ריבית משום דאינו אסור רק מדרבנן? וקרוב הדבר למה דאיתא בב"מ דף ע"ה על מלוה בריבית שאומרים "אלו היה יודע משה רבינו שיש ריוח בדבר לא היה כותבו!"